

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA RITULUI FUNERAR HALLSTATTIAN

de ZOIA KALMAR

Săpăturile de salvare din comuna Baciuc — str. Nouă, desfășurate în toamna anului 1984¹, au dus la descoperirea mai multor complexe hallstattiene care atestă existența unei locuiri pe o terasă înaltă, orientată spre sud, situată pe partea stângă a văii Nadășului. Pe această terasă au fost descoperite și urme materiale care aparțin culturii Petrești, epocii bronzului și evului mediu. În zona cercetată au fost găsite două vetre, un pavaj din pietre de riu și două gropi, toate aparținând primei virste a fierului.

Gropile hallstattiene, asupra cărora insistăm în acest studiu, au fost surprinse în secțiunea 5. Aici întâlnim următoarea stratigrafie: 0 — 0,40 m strat cu depuneri din perioada de construcție a blocurilor; 0,40 — 0,60 m humus recent, pământ negru-brun care în partea inferioară are fragmente ceramice hallstattiene; 0,60 — 1,25 m strat de cultură eneolitică, de culoare brun, cu urme sporadice de locuire din vremea culturii Petrești, faza AB, străpuns de cele două gropi din epoca fierului; 1,25 — 1,40 m strat gălbui-roșcat, steril din punct de vedere arheologic.

Groapa 2. Gura gropii a fost delimitată la adâncimea de 0,90 m. Pentru cercetarea ei secțiunea a fost lungită spre vest cu 1,50 m. Groapa a fost golită pe straturi (fig. 1; pl. I — III). De la început se poate preciza că groapa a fost umplută sistematic, după cum reiese din inventarul funerar. De la adâncimea de 0,90 m am sesizat prezența unor elemente arhitectonice din care motive groapa a fost săpată în straturi groase de 5 — 10 cm, fiind întocmite planuri pe mai multe niveluri de săpare. La — 1 m au apărut: o piatră de riu, un fragment de chirpici și un fund de vas (pl. I/1 — 2, fig. 1/1). Între — 1,20 și — 1,35 m se găsea o aglomerare de pietre de riu, zdrobitoare, două fragmente mari de rișniță (așezate orizontal), fragmente de vatră, un cățel de vatră spart pe loc, fragmente de chirpici de la o construcție printre care erau și două fragmente fațetate aflate lângă o piatră de rișniță (pl. II/1; fig. 1/1 — 2; 5/12). La această adâncime groapa avea cel mai mic diametru (1,25 m). După ridicarea materialului s-a constatat că groapa se lărgeste în lutul galben-roșcat, unde trei pietre mari puse în cant, pe marginea gropii, marcau două morminte (pl. II/3 — 4; fig. 1/1). Pământul de umplutură conținea cenușă, mult cărbune, fragmente de chirpici (pl. III/5), fragmente de la o vatră cu gardină înaltă (fig. 5/6), fragmente ceramice arse secundar, oase de animale, unele cu urme de ardere și doi căței de vatră (pl. III/6; IV/1) aflați în zona picioarelor celor doi înhumați (fig. 1/3). Pietrele puse pe cant ascundeau picioarele și capul unui copil de 7 — 8 ani și, respectiv, capul altui copil de 5 ani². Scheletele se găseau în zona lărgită a gropii, pietrele închizând oarecum această „pseudo-nișă”. Scheletele erau în poziție ușor chircită cu capetele orientate spre

¹ Mulțumim și pe această cale familiei Dombi care ne-a semnalat stațiunea și care ne-a fost de real ajutor în timpul săpăturilor.

² Oasele nu au urme de foc. Determinările antropologice au fost făcute de Vincze Zoltán.

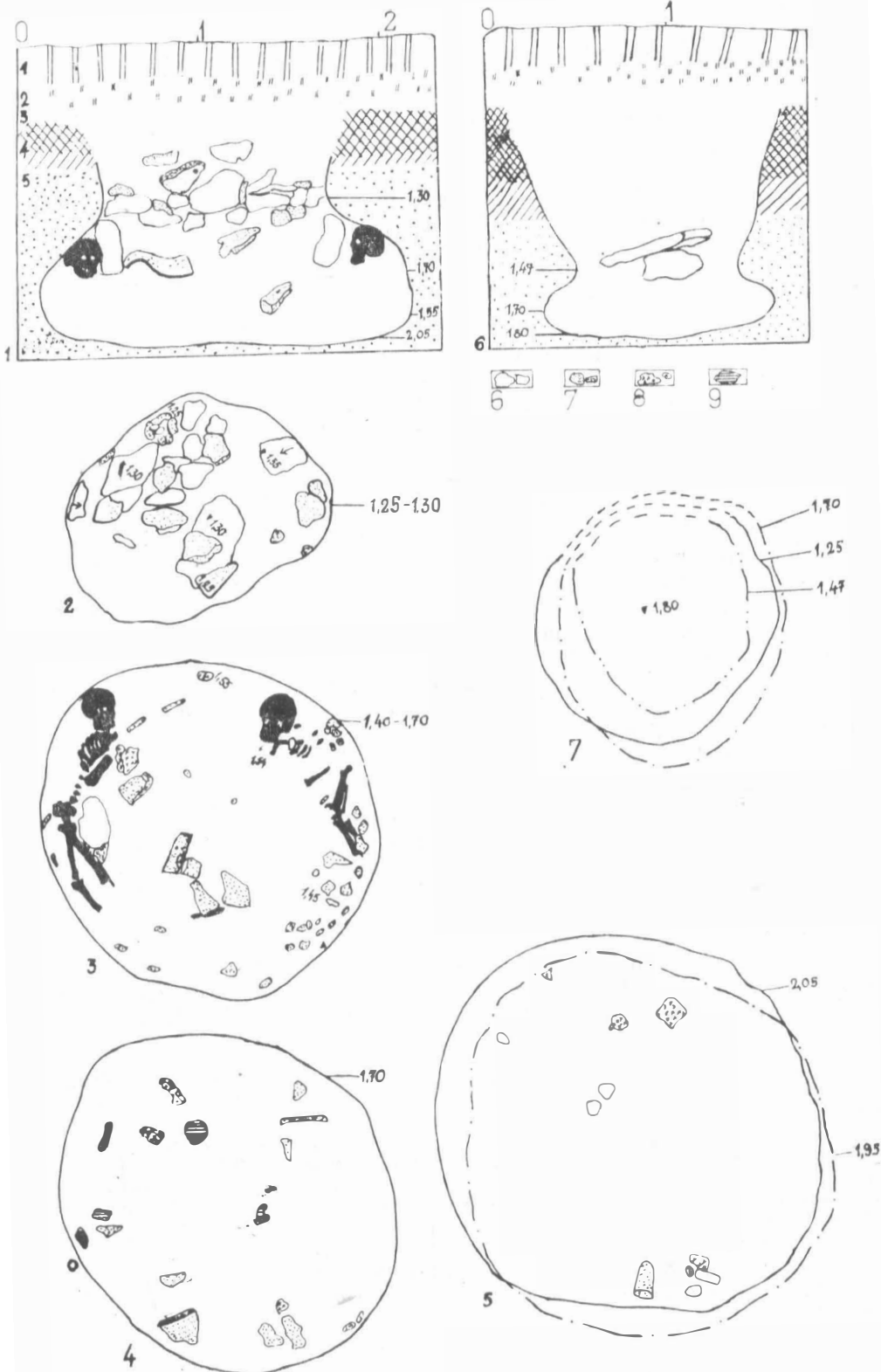

Fig. 1. Baciú — str. Nouă. 1 — 5 groapa 2, 6 — 7 groapa 4.

nord, iar privirea spre est și sud, fiind culcate pe stînga și respectiv pe dreapta, miinile erau aduse spre maxilar (fig. 1/3 ; pl. II/5—6). Între cele două capete, la distanțe egale, se găsea un obiect de lut, foarte probabil o pintaderă (fig. 5/8). În fața primului schelet se găsea o jumătate a unui vas de provizii (fig. 1/1 ; 2/6). Groapa coboară pînă la -1,70 m continuînd să se lărgească. Nivelul imediat următor (1,70—2 m) conține mai multă cenușă și cărbune, cîteva fragmente mici de chirpici și ceramică (fig. 1/4). Compoziția stratului rămîne aceeași în adîncime, descoperindu-se încă cîteva fragmente ceramice, pietre, un zdrobitor și un cățel de vatră (fig. 1/5). Fundul gropii se găsea la -2,08 m (fig. 1/1, 5 ; pl. I/4—5 ; III/1—2, 4).

Groapa 4. A fost sesizată tot la adîncimea de 0,90 m, însă fiind de dimensiuni mai mici. Aceasta a fost căpăcuită cu o piatră mare și plană (-1 m) (pl. I/1, 3—5 ; III/3 ; fig. 1/6—7), sub care se găseau : o piatră de riu, două fragmente de lustruitoare, oase de animale și multe fragmente ceramice. Unele dintre fragmente fac parte din vase aflate în groapa 2. Pămîntul de umplură conține de asemenea cenușă și cărbune. În această groapă nu s-au găsit schelete sau oase umane.

După cum rezultă din cele prezentate mai sus, la Baciustr. Nouă ne aflăm în fața unei înmormîntări rituale a doi copii. Urmele de incendiu păstrate pe unele oase de animale, spargerea intenționată a vaselor și îngroparea unei părți a lor împreună cu defuncții, depunerea de fragmente de vatră cu gardină, a unor elemente arhitectonice (cu caracter casnic sau cultic) ne determină să ne gîndim la existența unui ritual, poate a unui banchet funerar (asemenea practici sînt cunoscute încă din fazele tîrzii ale culturii Coțofeni, la Cheile Aiudului³. Mai mult, existența unor fragmente de la același vas, în cele două gropi învecinate (pl. I/4—5) arată că cele două gropi au fost umplute concomitent, legate de același ritual.

Materialul arheologic. Vasele de diferite forme (castroane, străchini, oale, vase de provizii, cești) sînt ornamentate cu caneluri orizontale (pe umăr și pe buză), verticale sau în ghirlandă ; incizii fine curbe ; creștături pe buză ; proeminențe conice de diferite tipuri etc. (fig. 2—5). Pasta vaselor este în general bună, vasele, intrînd de cele mai multe ori în categoria celor fine, erau bine lustruite. Culorile cele mai des întîlnite sînt negru și brun. Castroanele și străchinile au interiorul și buza în partea exterioară negre. Partea inferioară a exteriorului este de la brun-deschis pînă la cenușiu. Analogii pentru aceste materiale, după stilul ornamentelor se întîlnesc la Teleac⁴, Ciccu-Corabia⁵, Bădeni⁶, Sincrăieni⁷, Tușnad⁸,

³ N. Vlăsa — M. Takacs — Gh. Lazarovici, *Morminte tumulare în Banat și Transilvania din epoca eneolitică tîrzie*, comunicare la D. Milanovac, 1985 ; Idem, ActaMN, 22, 1986 (sub tipar).

⁴ D. Popescu, SCIV, 12, 1961, 1, p. 138, nr. 47 ; K. Horedt — I. Berciu — Al. Popa, Materiale, 8, 1962, p. 353—358 ; I. Berciu — Al. Popa, Celticum, 6, 1962, p. 5—25 ; Idem, Apulum, 5, 1965, p. 71—91 ; I. Mitrofan, ActaMN, 4, 1967, p. 431—438 ; V. Vasiliev, Materiale, 15, 1983, p. 155—159 (sub tipar) ; V. Vasiliev — I. Aldea, ActaMN, 21, 1984, p. 49—61. Mulțumim și pe această cale lui V. Vasiliev pentru informațiile și sprijinul acordat.

⁵ V. Vasiliev, ActaMN, 17, 1980, p. 32.

⁶ Gh. Lazarovici — Z. Milea, ActaMN, 13, 1976, p. 7—39.

⁷ R. Vulpe, SCIV, 6, 1955, 3—4, fig. 2/1, 3—5 ; C. Preda, Materiale, 6, 1959, fig. 7/3—8, 10 ; 9/4—7, 9—13 ; 8/5.

⁸ *Ibidem*, fig. 33.

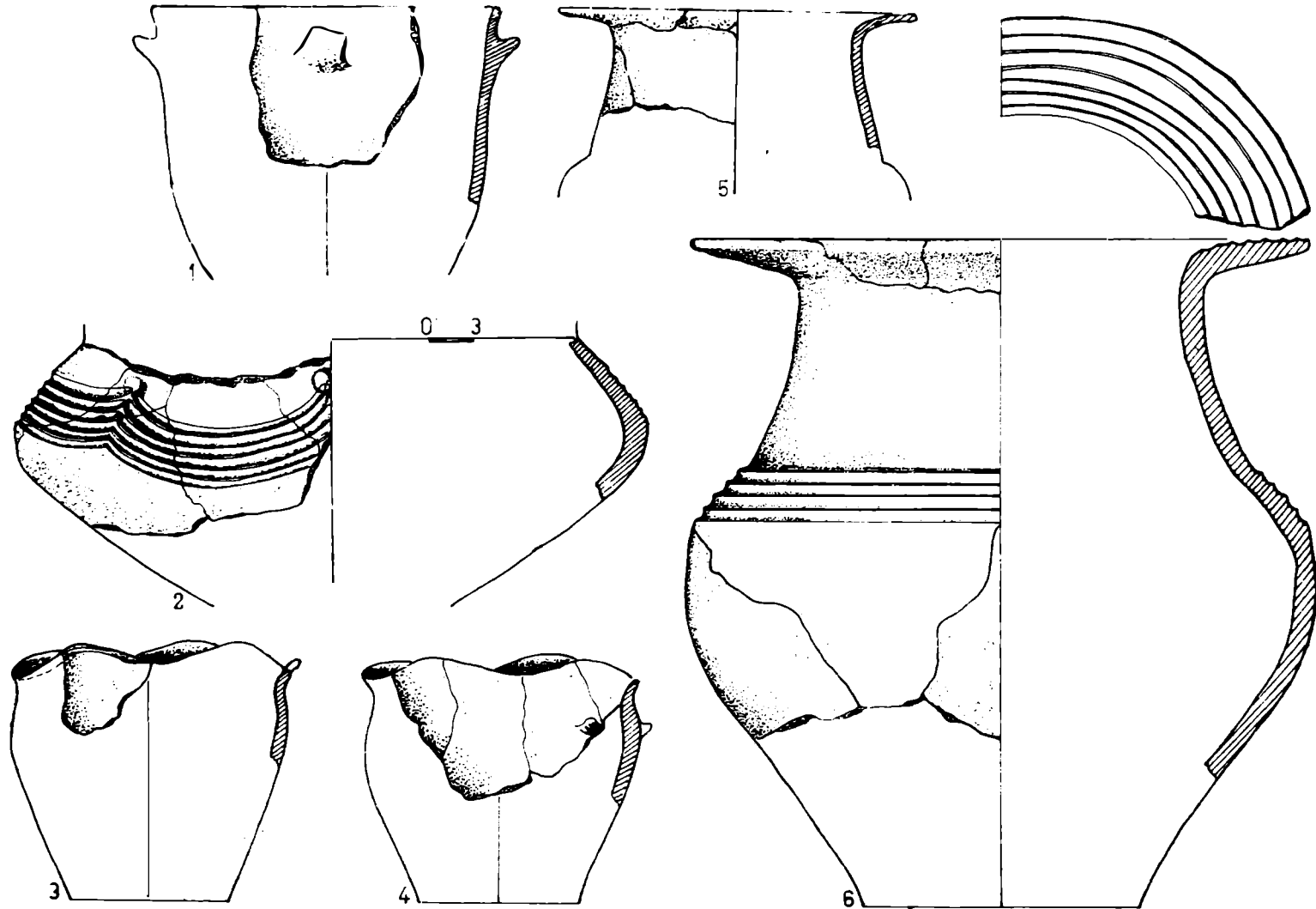

Fig. 2. Baciu — str. Nouă. 1 — 5 fragmente ceramice din gropile 2 și 4, 6 vas de provizii din zona capului înhumatului nr. 2.

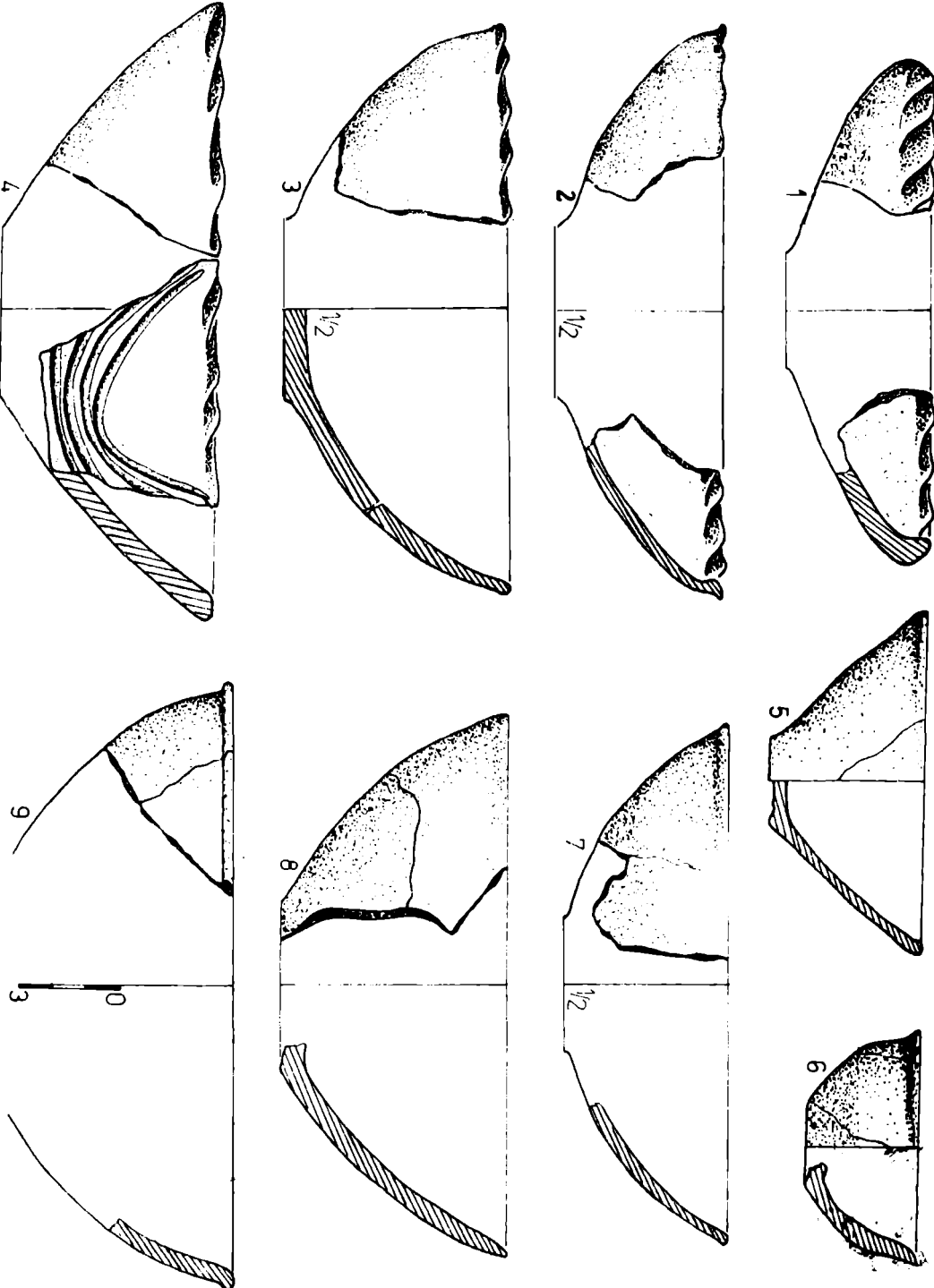

Fig. 3. Baciu --- str. Nouă. 1 - 9 ceramică din gropile 2 și 4.

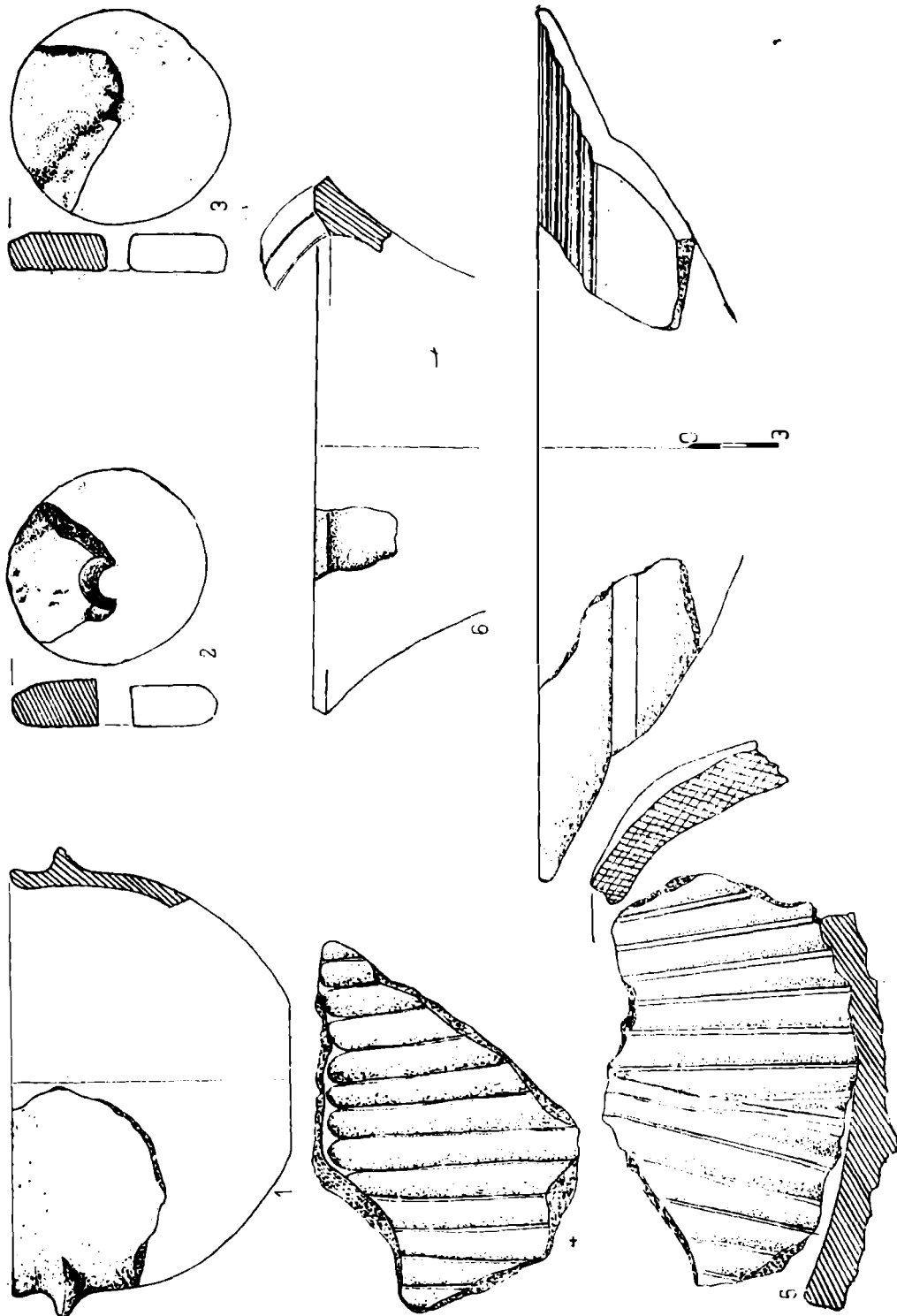

Fig. 4. Baciu — str. Nouă 1, 4 — 7 fragmente ceramice, 2 — 3 fragmente de fusatole.

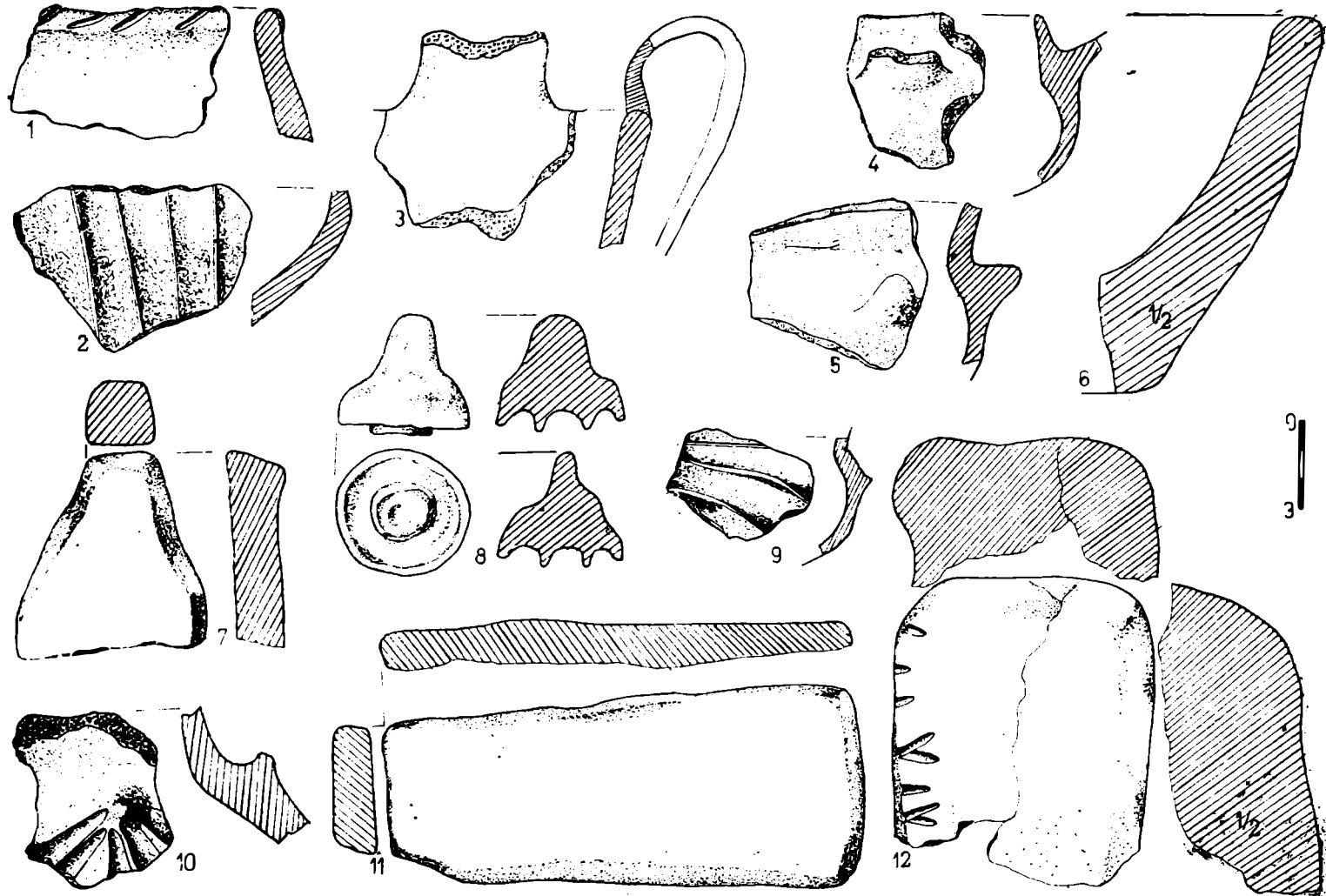

Fig. 5. Baciu — str. Nouă. 1 — 5, 9—10 fragmente ceramice, 6 fragment de vatră cu gardină, 7, 11 lustruitoare, 8 pintaderă, 12 fragmente de chirpici fațelate cu urme imprimats de sfoară.

Sărățel⁹, Moldova Nouă¹⁰, Milcoveni¹¹, Valea Timișului¹², Ostrovu Golu¹³, Iaz — Dîmb¹⁴, Stoicani¹⁵, Gogoșu¹⁶, Balta-Verde¹⁷ și altele.

Obiectele de lut descoperite în cele două gropi sînt: o pintaderă cu urme slabe de ardere secundară, trei fusaiole fragmentare, patru căței de vatră de diferite dimensiuni, perforate, unele cu două incizii în cruce pe creștet, fiind de forma unui trunchi de con. Ultimele piese au bune analogii la Coasta, com. Bonțida¹⁸.

Ritul înhumației în poziție chircită este foarte răspîndit în epoca bronzului și la începutul epocii fierului, în cultura Noua și în alte civilizații¹⁹.

În ultima vreme au fost semnalate noi gropi rituale fără schelete umane. Această problemă nu este încă elucidată deși numărul lor este destul de mare. Ele aparțin unor perioade diferite. Astfel de gropi au fost descoperite la Tășad, Lăpuș, Oarța de Sus, Voivozi, Biharea, Oradea, Remetea Mare, Susani, Peșterile Izbindiș, Igrîța și Ungurului²⁰. La aceste depuneri rituale s-a uzitat ceramică (vase întregi sau fragmentare) cenușă, cărbune, chirpici și oase de animale în special la Tășad, Bădeni și Igrîța²¹.

La Baci, în groapa 2, au fost depuse și fragmente de vatră cu gardină. La Hallstatt, în stațiunea eponimă, și în Danemarca, la Varpelev, înhumații au fost depuși pe un pat de argilă, într-un fel de vatră alungită cu gardină²². Departe de a face o deducție forțată, doar vrem să sugerăm că ar fi posibil ca cei doi copii din groapa 2 de la Baci să fi fost depuși în timpul banchetului sau înainte pe un astfel de pat, fragmente din care mai apoi au fost introduse în groapă.

Gropile rituale sînt, în general, de formă cilindrică sau în formă de sac. Mai rar intîlnite sînt cele în formă de clopot cum sînt cele de la Baci. Analogii pentru ele se găsesc la Bădeni și la Bratei (sec. IV)²³.

În epoca fierului, în mormînte, deasupra lor sau în jurul înhumației se puneau plăci de pietre sau bolovani. Acest obicei este foarte răspîndit în Europa, existînd și în țara noastră astfel de descoperiri²⁴.

⁹ N. Vlăsa — St. Dănilă, *Materiale*, 8, 1962, p. 341 — 347.

¹⁰ M. Gumă, *ActaMN*, 16, 1979, p. 481 — 493, pl. II (în Hallstatt A₁).

¹¹ E. Iaroslavski — Gh. Lazarovici, *ActaMN*, XVI, 1979, p. 447 — 464, fig. 4/3.

¹² M. Gumă, *Banatica*, 4, 1975, p. 64, pl. XV11/5.

¹³ Informații amabile Gh. Lazarovici.

¹⁴ R. Petrovsky, *Tibiscus*, 5, 1978, p. 77 — 96, pl. III/13.

¹⁵ N. Petrescu-Dimbovița, *Materiale*, 1, 1953, p. 188, fig. 10/3; 11/1a.

¹⁶ D. Berciu — E. Comșa, *Materiale*, 2, 1956, p. 416, fig. 139/6—7.

¹⁷ *Ibidem*, p. 322, fig. 52/2; 110/3.

¹⁸ *Materiale inedite în MIT*.

¹⁹ R. Vulpe, *SCIV*, 2, 1951, 1, p. 188 — 189; V. Leahu, *Cultura Tei*, București, 1966, 137 p.; D. Protase, *Riturile funerare la daci și daco-romani*, București, 1971, p. 38; T. Sorocanu, *ActaMN*, 10, 1973, p. 495 — 496; V. Vasilev, *File de istorie*, 4, 1976, p. 84; N. Chidioșan, *Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wielenberg de la Derșida, Oradea*, 1980, 137 p. 22 pl.; Idem, *Materiale*, 13, 1979, p. 89

²⁰ Idem, *Materiale*, 13, 1979, p. 89.

²¹ *Ibidem*, p. 87, gr. 1, gr. 2; Gh. Lazarovici — Z. Mîlea, *op. cit.*, p. 10, gr. I.; I. Emödi, *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. 229.

²² C. Engelhard, *L'ancien âge de fer*, Copenhague, 1880, p. 18 (Mg); M. Salomon Reinach, *Les celtes dans les vallées du Rhin et du Danube*, Paris, 1894, p. 146, fig. 84; J. Filip, *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur und Frühgeschichte Europas*, Praga, 1966, p. 457.

²³ Gh. Lazarovici — Z. Mîlea, *op. cit.*, gr. C și L; D. Protase, *op. cit.*, fig. 34, p. 124, gr. b.

²⁴ M. Petrescu-Dimbovița, *Materiale*, 1, 1953, p. 157 — 184 (M₁₄); R. Pittioni, in *Zeitschrift für celtische Philologie*, Halle, 1938, pl. 2/1 (M_{4,7,10}); M. Salomon Reinach, *op. cit.*, p. 146 (M₉₉₃); C. Engelhardt, *op. cit.*, p. 7, fig. 2; Max Ebert, *Reallexikon der Vorgeschichte*, Berlin, 1926, p. 25; D. Protase, *op. cit.*, p. 22 — 23.

Pe baza materialului ceramic (din lipsa pieselor metalice, încadrăm cele două gropi, precum și materialul din locuirea hallstadiană în vremea fazei B₂ — B₃, poate și început de C, cu cele mai bune analogii la Teleac, Bădeni, dar și în alte descoperiri datînd din aceeași perioadă.

BETRÄGE ZUR KENNTNIS DER HALLSTATTZEITLICHEN GRABSITTEN

ZUSAMMENFASSUNG

Die 1984 durchgeführten Rettungsgrabungen von Baciú-, str. Nouă¹¹ brachten u.a., im Abschnitt S₆, zwei Gruben (Nr. 2 und 4) zum Vorschein, deren kultisch-votiven Charakter offenbar ist. Grube 2 enthielt ein reiches Inventar bestehend aus vier Feuerböcken, Bruchstücke einer Herdwanne, Keramik, einige Tierknochen mit Brandspuren, Asche, gebrannte Lehmbröckchen und die Skelette von zwei Kindern (6 u. bzw. 7 — 8 Jahre alt), welche in einer leicht gebückten Lage am Rande der Grube bestattet worden waren. Die etwas kleinere Grube 4 enthielt nur Keramik und Tierknochen. Beide Gruben sind glockenförmig; da unter den in der Grube 4 sich befindenden Keramikfragmenten einige zu den Gefäßen der Grube 2 gehören ist anzunehmen, daß die Gruben gleichzeitig gefüllt wurden. Beide Gruben waren an der engsten Stelle mit Steinen (so Grube 4), Handmühlenfragmenten, Lehm und inem Feuerbock (so Grube 4) gestopft.

Diese Begräbnisform ist sehr seltene anzutreffen; es konnten nur zum Teil Analogien angeführt werden und diese erstrecken sich über ein weit ausgedehntes Gebiet, entlang mehrerer Kulturen während der Bronze- und Eisenzeit. Den Merkmalen der Keramik nach (Gegenstände aus Metall fehlen) kann die Gemeinschaft von Baciú hauptsächlich in Ha B₂ — B₃ eingeordnet werden, jedoch einige Elemente weisen auch auf den Beginn der Ha C-Periode hin.

LISTE DER ABBILDUNGEN UND TAFELN

Abb. 1. Baciú — str. Nouă. 1 — 5 Grube 2, 6 — 7 Grube 4

Abb. 2. Baciú — str. Nouă. 1 — 5 Scherben aus den Gruben 2 und 4. 6 Vorratsgefäß aus der Nähe des Kopfes der Bestattung nr. 2.

Abb. 3. Baciú — str. Nouă. 19 Keramik aus den Gruben 2 und 4.

Abb. 4. Baciú — str. Nouă. 1, 4 — 7 Scherben. 2 — 3 Bruchstücke von Spinwirteln.

Abb. 5. Baciú — str. Nouă. 1 — 5, 9 — 10 Keramik, 6 Bruchstücke einer Herdwanne, 7, 11 Schleifstein. 8 Siegel (Stampelsiegel?). 12 Gebrannte Lehmbröckchen mit eingeprägte Schnurspuren.

Tafel I — Baciú — str. Nouă. Durchschnitt 5, 1, 4 — 5 Grube 2. und 4, 2. Grube 2 : 3 Grube 4.

Tafel II. Baciú — str. Nouă. Grube 2, verschiedene Grabungsphasen 5 Grab 1, 6 Grab 2.

Tafel III — Baciú — str. Nouă 11 — 2, 4 — 6 Grube 2 : 3 Grube 4 : 5 Lehmbröckchen aus der Grube 2.

Tafel IV. Baciú — str. Nouă. 1 Feuerbock aus der Grube 2 ; 2 — 3 Keramik.